

УДК 005.11:002.2]:027.54(477-25)"1918/2018"

Галина Ковальчук,

д-р історичних наук, професор, директор Інституту книгознавства
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Книгознавчі наукові школи Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: спроба ретроспективного аналізу

У статті аналізується зміст понять «наукова школа», «книгознавча наукова школа». Охарактеризовано творчі здобутки лідерів книгознавчих шкіл Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, здійснено історіографічний огляд відповідних наукових шкіл бібліотеки за майже 100-річний період її історії.

К л ю ч о в і с л о в а: історія книгознавства, книгознавча наукова школа, національні книгознавчі школи, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Український науковий інститут книгознавства.

Сьогодні існує значний масив публікацій, розвідок, в яких розглядаються засадничі характеристики наукових шкіл загалом, наукових шкіл певних галузей знань, певних інституцій чи навіть певних країн. Підсумовуючи основні постулати цих публікацій, можна констатувати наступне.

Найчастіше під науковою школою розуміється об'єднання однодумців, котрі втілюють отримані результати дослідження у життя; оформлена система наукових поглядів, своєрідний груповий стиль мислення, а також наукове співтовариство, яке дотримується таких поглядів. Формування наукової школи відбувається під впливом лідера, ерудиція, коло інтересів і стиль роботи якого мають визначальне значення для залучення нових adeptів. Наукові школи формуються в рамках відділів, інститутів, країн, об'єднань учених будь-якого рівня. Наукова школа реалізує такі функції: виробництво наукових знань; поширення знань; підготовка висококваліфікованих фахівців. Ознаки наукової школи: 1) значущість одержаних результатів, багаторічна наукова продуктивність, що характеризується кількісними і якісними показниками; 2) високий авторитет школи у певній галузі науки; 3) широта проблемно-тематичного, географічного та хронологічного діапазонів функціонування наукової школи; 4) оригінальність методології, методики досліджень, спільність наукових поглядів; 5) збереження традицій і цінностей наукової школи на всіх етапах її становлення та розвитку, забезпечення наступності у дослідженнях; 6) атмосфера творчості, новаторства, відкритості для дискусій; 7) висока кваліфікація дослідників, згуртованих навколо провідного вченого. Постійне розширення кола вчених – виконавців наукової теми тощо.

Історія кожної наукової школи неповторна. Найважливішим чинником формування школи є науко-

ва ідея, висунута її лідером. Ця ідея (або теорія), як правило, трансформується в дослідницьку програму з чітко окресленими завданнями, вона уможливує дослідження об'єкта в певному ракурсі, дає змогу визначати перспективи аналізу наукової проблеми. Водночас, діяльність окремо взятого вченого, котрий належить до наукової школи, може бути відносно автономною в тому сенсі, що він самостійно розробляє певний аспект заявленої теми. Результати діяльності вченого інтегруються в загальний результат вирішення проблеми і, водночас, це його власний внесок у досягнення наукової школи. Там, де школа встигла розробити нову ефективну методологію і виростити видатних учених, вона або зберігається, продовжує нарощувати свій потенціал, або ж розпадається на кілька гілок з тим чи іншим ступенем наступності та новизни цілей і завдань. Як правило, історична роль наукової школи є досить вагомим, оскільки її вплив на розвиток наукових досліджень набагато триваліший, ніж фактичне існування школи, і він може поширюватися далеко за межі конкретного творчого колективу.

Сьогодні дедалі помітнішим стає формальний підхід до визначення наукової школи. Наприклад, у положеннях про наукові школи певних вишів нормується обов'язкова наявність трьох (чи п'яти) докторів наук, десятка кандидатів, активна педагогічна діяльність, потік підготовлених дисертацій. На наше переконання, лише ці характеристики не гарантують наявності справжньої наукової школи.

Разом з тим, історія будь-якої науки свідчить, що значний внесок у її поступ можуть зробити окремі талановиті вчені чи навіть колективи, які не належать до тієї чи іншої наукової школи. В цьому полягає найскладніше питання: чи становить певний

колектив, тим більше окремий вчений, справжню наукову школу.

Існує думка, що в минулому столітті поділ вчених на наукові школи чітко простежувався, а нині це видно значно менше, адже наші знання під впливом глобалізації і доступності інформації стають дедалі більше спільними. І все-таки наукові школи існують у різних галузях знань і сьогодні. Вони вирізняються спільною термінологією, системою поглядів, методами досліджень, науковими цінностями. Ці утворення прагнуть до пропаганди своєї наукової традиції, своїх результатів, вони самоідентифікуються через визначення рамок дослідження.

Як правило, наукові школи за свою історію проходять кілька етапів: зародження нового наукового напрямку чи дисципліни, його розвиток, пік здобутків, досягнень школи, а далі вичерпаність її дослідницької програми, затухання й розпад. Наразі причинами згасання креативу школи часто виступають нестача фінансування, бюрократизація науки, яка вбиває творчість, плінність кадрів, поява нових перспективних напрямів дослідження, нових лідерів, і, відповідно, – нових наукових шкіл.

Історія книгознавчих наукових шкіл тісно вплетена в процес становлення книгознавства як науки: здобутки австрійського бібліографа М. Деніса (друга половина XVIII ст.) ми б назвали бібліофільською науковою школою, котра істотно вплинула на розвиток подальших книгознавчих досліджень; широко відома була бібліографічна концепція книгознавства (кінець XVIII – початок XIX ст.), пов'язана з французькою книгознавчою школою (її найяскравіші представники Дебюр, Не де ля Рошель, Л. Кост, Ф. Х. Лер, Е. Г. Пеньо); досить значною була і польська бібліологічна школа XIX – початку XX ст., що вирізнялася прагненням до узагальнення книгознавчих знань у рамках єдиної науки, тобто концепцією комплексності. До речі, родоначальником цієї концепції виступив П. Ярковський, бібліотекар Кременецького (Волинського) ліцею, згодом бібліотекар Університету св. Володимира у Києві, якого ми вважаємо, зрозуміло, основоположником вітчизняного книгознавства. До польської книгознавчої школи входили Й. Лелевель, В. Богаткевич, К. Естрайхер, С. Вргель-Верчинський, К. Пекарський, М. Руліковський, К. Глобівський. У XIX ст. існувало також дві німецькі книгознавчі школи: одна характеризувалася бібліографічною орієнтацією із заглибленням в історію книги (Ф. А. Еберт), а друга розвивала бібліотекознавчу концепцію книгознавства (М. Шреттінгер, А. Ф. Шмідт, Ф. Ейхлер). При цьому зміни наукових шкіл у книгознавстві ми розглядаємо не як ме-

ханічний набір фактів, упорядкованих у часі, а як логіку розвитку науки, історію ідей і людей в їх тісному, органічному взаємозв'язку з урахуванням соціокультурного контексту їх становлення та розвитку. Однак історія наукових шкіл і історія науки загалом – не синоніми: завжди були вчені (і їх кількість постійно збільшується), які хоч і не створили наукової школи, однак зробили вагомий внесок у науку.

У XX ст. активно, проте не лінійно, розвивалися різні національні книгознавчі школи: польська, чеська, німецька, російська, українська. В різних країнах за останні десятиріччя випущені монографії, підручники, енциклопедії з книгознавства, щоправда, термін «книгознавча школа» в них, як правило, не розглядається. Виходять періодичні фахові видання, збірники, матеріали конференцій, тобто, незважаючи на пророкований «кінець галактики Гутенберга», книга і науки, що її вивчають, живі, існують цілі книгознавчі школи, які, звичайно, мають свою специфіку.

Задуматися над змістом поняття «книгознавча наукова школа» і взятися за написання даної статті спонукало кілька нещодавніх публікацій на тему книгознавчих наукових шкіл. Насамперед нас заінтересувала спільна стаття відомих книгознавців – польського вченого К. Мігоня і білоруської дослідниці Л. Довнар – «О научных школах и национальных книговедческих школах (памяти Кароля Глобівського и Робера Эстиваля)» [22]. На думку авторів, саме французький вчений Р. Естиваль (1927–2016) першим почав послуговуватися у книгознавстві поняттям «національна наукова школа». Професор К. Мігонь багато років працює на ниві історії книгознавства і йому безперечно можна довіряти. Ще понад 10 років тому він наголошував: «сущность научной школы – это традиция, преемственность, впрочем, неоднократно прекращенная» [21, с. 10–11]. У публікації, що розглядається, нашу увагу, серед іншого, привернула така теза: «Зрелость современного книговедения как науки выявляется и в том, что в его рамках развиваются и сосуществуют многие и разные течения, направления, подходы, иным образом понимаемые основные категории дисциплины, источники знаний, выступают различия в применении исследовательских методов. Вместе с наступающей интеграцией дисциплины идет процесс ее специализации и дифференциации; на почве определенных концепций и задач зарождаются научные школы различного типа, характера и ранга» [22, с. 28–29]. Наші зарубіжні колеги стверджують, що визначення предмета досліджень у науці про книгу є особ-

ливо складним, у першу чергу через те, що саме поняття книга «відкрито», неточне, невиразне як об'єкт досліджень. Можна визначити з існуючою в науці точністю такі категорії, як «рукописна книга» чи «друкована книга», ще точніше – інкунабул, але загалом обсяг і рамки поняття «книга» розмиті, нечіткі. В науці, зауважують автори, подібні ситуації зустрічаються часто, наприклад, при визначенні таких понять, як «культура», «література», «мистецтво», «музика», але це не заважає студіювати ці явища в рамках відповідних спеціальних наук.

Автори статті також аналізують функціональну концепцію так званої польської, точніше вроцлавської, книгознавчої школи, започаткованої К. Гломбівським (1913–1986) і підтриманої його учнями, зокрема К. Мігонем, зі сформульованою парадигмою «бібліологічного мислення». Вчені наводять відповідну історіографію щодо книгознавчих шкіл і роблять висновок: розроблення й застосування категорії «наукова школа» створює унікальну можливість виявлення не тільки найважливіших наукових напрямів книгознавства, але й їхніх внутрішніх зв'язків, взаємодій і взаємовпливів, заснованих на пізнанні, наступності традицій і новаторстві, що безумовно сприяє розбудові, укріпленню науки про книгу, її перспективному розвитку.

У збірнику «Беларуская кніга у кантэксце сусветнай кніжнай культуры» опублікована й наша стаття «Українська книгознавча школа 1920-х рр.», присвячена Українському науковому інституту книгознавства (УНІК) [17], в якій на конкретних фактах, документах і публікаціях доводиться, що впродовж 1923–1930 рр. у Києві сформувалася вітчизняна школа книгознавства, яка одержала визнання далеко за межами України, хоча надалі у зв'язку з репресіями книгознавство в Україні до кінця 1950-х, по суті, не розвивалося.

Хочемо привернути увагу до щойно випущеної вже другим виданням антології «Книгознавча школа Київського національного університету культури і мистецтв» (укладач В. М. Медведєва, 676 с.; перше аналогічне видання вийшло 2016 р.). У книзі представлені науково-творчі, науково-педагогічні здобутки викладачів, випускників Університету культури. Позитивно оцінюючи цю фундаментальну працю, яку можна використовувати як довідник, де зібрано біографії, фотографії, бібліографії, окремі наукові праці широкого кола фахівців (понад 75 особистостей), водночас варто вказати на занадто розширений характер відбору матеріалу, який виходить за рамки книгознавства. Він згрупований за такими розділами: 1) Теоретичні засади книгознавства, бібліотекознавства, бібліографо-

знавства; 2) Книжкова справа України; 3) Бібліографознавство; 4) Документно-інформаційні ресурси; 5) Бібліотека і читач у документно-інформаційній системі суспільства; 6) Управління діяльністю бібліотек. Інноваційно-методична робота; 7) Бібліотечно-інформаційна освіта, професійна комунікація. Зауважимо, що сюди потрапили також біографи викладачів літератури, культурології, документознавства та інших дисциплін. Запропонована структурна конструкція засвідчує бажання авторів об'єднати в презентованій праці фахівців галузі (в широкому розумінні) як представників книгознавчої школи університету. Проте напрацьоване ними не становить якоїсь єдиної школи, пов'язаної з одним лідером, чи з одним напрямом досліджень, з однією традицією. Тут присутні не тільки сьгоднішні викладачі університету, але й багато тих, хто давно працює в інших установах, а відтак може належати до інших наукових шкіл, не пов'язаних з КНУКіМ. Нам здається, доцільніше було б відібрати наукові праці, підготовлені чи опубліковані під час роботи цих вчених в університеті. Принаймні це могло б свідчити про зв'язки в середині однієї наукової школи.

І все-таки, поява таких тематичних праць лише поглиблює розуміння наукової школи загалом і книгознавчої наукової школи зокрема. Тут варто додати, що певні аспекти вітчизняних книгознавчих досліджень (тематичні, кількісні, хронологічні, за спеціальностями тощо), відбиті в дисертаціях, проаналізовані Л. А. Литвиною [19] і О. В. Пастушенко [24]. Проведена ними робота засвідчує, що підготовка й захист дисертацій у певній галузі є одним з вагомих (не єдиним, безперечно), доказів існування наукових шкіл у книгознавстві, бібліотекознавстві, бібліографознавстві.

Вітчизняне книгознавство, як уже зазначалося, стрімко почало розвиватися ще з 1920-х рр. Вже в ті часи була сформована українська книгознавча школа, яка уособлювалася працями Українського наукового інституту книгознавства (УНІК) [13]. Вона відрізнялася від інших національних шкіл розумінням книгознавства як комплексу «книга – читач», тобто соціокомунікаційним підходом; крім того, пошуки науковців спрямувалися на дослідження історії (в т. ч. історії мистецтва) вітчизняної книги, преси, створення українського бібліографічного репертуару, і у такий спосіб формувалося розуміння книгознавства в широкому смислі цього слова. Тут ми спостерігаємо цікаву картину: школа національна, а зосереджена в одній науковій установі. Виявляється, це типове явище, пов'язане з конкретними вченими – представниками цієї школи:

Ю. Меженком, С. Масловим, Д. Баликою, М. Макаренком, В. Ігнатієнком, Я. Стешенком, В. Іванушкіним та ін. Для більш детального ознайомлення з книгознавчими напрацюваннями Інституту відсилаємо читача до розділу «Науковий доробок УНІК» з нашої монографії [18, с. 219–413].

Більшість з названих вище вчених працювала одночасно і у Всенародній бібліотеці України, нині – НБУВ. Саме ця обставина сприяла формуванню у Бібліотеці своєї книгознавчої школи, яка на сьогодні має вже майже сторічні традиції.

Витоки розвитку цього напрямку проглядаються вже в перших теоретичних розробках, пов'язаних з обґрунтуванням того, що слід розуміти під рідкісною книгою, що таке стародрук, підготовлених В. Ф. Іваницьким (1881–1955), заступником директора бібліотеки у 1923–1933 рр. На жаль, всі ці напрацювання залишилися неопублікованими, тому мало відомі. Сподіваємося, що підготовлений до 100-річчя НБУВ збірник на пошану Віктора Федоровича ліквідує цю білу пляму. Книгознавчий доробок В. Ф. Іваницького має щонайменше три складники: 1) розроблення теоретичних і методичних засад стосовно стародруків та рідкісних видань; 2) розуміння змісту, складу книгознавства як науки; 3) дослідження історії єврейського друкарства в Україні. Слід зазначити, його обґрунтування – що таке стародруки, українські стародруки, першодруки, рідкісні видання; які колекції стародруків (інкунабул, альдин, етьєнів, ельзевірів) належить створити у ВБУ, як їх розміщувати відносно читалень; з яких етапів має складатись опрацювання фондів стародруків при інтенсивних надходженнях, як розставляти їх залежно від форматів, мов, часу виходу, авторів; що вважати чи не вважати дублетом стародруку та ін. – знайшло практичне впровадження у Бібліотеці. Розуміння вченим поняття «книгознавство» за аналогією з німецьким «Buchwesen», тобто без бібліотекознавства і бібліографознавства, також було сприйнято вітчизняною наукою. А ось розвідку В. Ф. Іваницького з історії єврейського друку в Україні, на жаль, й досі не знайдено, і це лишається білою плямою в історії українського книговидання, адже у зведеному каталозі українських стародруків Я. Запасака і Я. Ісаєвича інформація про такі друки відсутня.

Отже, внесок В. Ф. Іваницького у книгознавчу науку є вагомим. Але чи можна це назвати книгознавчою школою? Начебто ні, адже через проблеми зі штатним розписом, через хронічну відсутність спеціалістів, постійні надходження гігантських фондів націоналізованих установ і приватних зібрань, нагальну необхідність їх улаштування і

створення каталогів налагодити в першій половині 1920-х рр. ґрунтовні книгознавчі дослідження було неможливо. І це при тому, що Іваницький був лідером у різних напрямках бібліотечної діяльності. Однак через рутинну адміністративну діяльність він не мав часу для підготовки наукових публікацій, створення розлогіх концепцій, виховання своїх послідовників. Він просто не встиг: вже з 1929 р. розпочалися цькування й переслідування дирекції ВБУ, а в серпні 1933-го В. Ф. Іваницького було звільнено з Бібліотеки з жахливими звинуваченнями, в т. ч. у націонал-фашизмі.

І все-таки ми наважимося стверджувати: книгознавча школа В. Ф. Іваницького, хоч і в урізаному вигляді, все-таки існувала. Основні книгознавчі ідеї, висунуті Віктором Федоровичем, ми вже назвали. А ось реальним провідником цих ідей, послідовником свого вчителя, можна вважати Б. І. Зданевича (1886–1966), який починав працювати у Бібліотеці під керівництвом Іваницького як сходознавець (закінчив до революції Лазаревський інститут східних мов). Але оскільки відділ сходознавства так і не відкрився, Б. І. Зданевич був переорієнтований (слід розуміти – Іваницьким) і переведений до відділу стародруків. Тут він плідно співробітничав з С. І. Масловим. Ці два науковці рухались у своїх дослідженнях, так би мовити, паралельно: Маслов вивчав кириличні стародруки, Зданевич – західноєвропейські, насамперед – інкунабули. Він також сформував колекції палеотипів, альдин, етьєнів, плантенів, ельзевірів, дідо. Ще до початку війни Б. І. Зданевич підготував до друку науковий каталог створеної ним же колекції інкунабул Бібліотеки; він, як перед тим і Іваницький, листувався і консультувався з фахівцями найбільших бібліотек світу, з представниками Міжнародного комітету зі створення зведеного каталогу інкунабул світу. Ерудиція та фахова підготовка дали змогу Б. І. Зданевичу в 1935 р. атрибутувати серед аркушів, вилучених з оправи примірника Біблії XVI ст., невідомий у бібліографії друк Й. Гутенберга – т. зв. «Provinciale Romanum» [12]. Можна стверджувати, що книгознавча школа, започаткована Іваницьким, з приходом Зданевича одержала потужний імпульс до свого розвитку. Зокрема, було започатковано новий самостійний книгознавчий напрям – дослідження іноземних стародруків. Традиції цієї школи вже у повоєнний час знайшли своє продовження у роботі Г. І. Ломонос-Рівної. Вона довела до друку каталог інкунабул Б. І. Зданевича [11], створила машинописний абетковий картковий каталог іноземних стародруків відділу стародруків бібліотеки, ідентифікувала і описала, виявивши у масивах літератури, поверну-

тої після евакуації, найцінніші видання XVI ст., розпочала дослідження колекції палеотипів Бібліотеки, готувала, як, до речі, робили це і В. Ф. Іваницький, і Б. І. Зданевич, переклади давніх творів з мертвих мов, а також статті про певні раритети. В цьому ж напрямі згодом працювала М. А. Шамрай, яка підготувала до друку каталог палеотипів Бібліотеки (1995), альбум у зібраннях України (2008) тощо.

Ще одну книгознавчу школу заклав знаний фахівець у галузі історії української стародрукованої книжності С. І. Маслов (1880–1957), який очолював відділ стародруків ВБУ у травні 1926 р. Не зупиняючись на всій його історико-книгознавчій спадщині, відзначимо, насамперед, «Етюди з історії стародруків» (12 етюдів, тобто наукових розвідок про певні стародруки чи явища в історії книжкової культури, в трьох випусках) та низку теоретико-методичних праць: «Всенародна бібліотека України та стародруки» (1927); «Обсяг та план українського бібліографічного репертуару XVI–XVIII вв.» (1927); «Спроба інструкції та план роботи над складанням українського бібліографічного репертуару XVI–XVIII вв.» (1928); передмова до книжки М. Ф. Яновського «О книге. Опыт анализа понятия «книга» (1929); «Визначення дублетів в ділянці стародруків» (1936). Маємо надію, що ми деякими своїми працями продовжили започатковану відомим вченим діяльність з дослідження, збереження, введення в науковий обіг стародруків, рідкісних видань та створення зведених ресурсів [15].

Найважливішим для характеристики своєї історико-книгознавчої школи С. І. Маслова ми вважаємо запроваджений ним метод виявлення варіантів видань стародруків, утілений, насамперед, при підготовці «Етюдів з історії стародруків». Ідея та її практична реалізація полягала в залученні до дослідження максимальної кількості примірників одного видання, які вчений умовно поділяв на окремі групи чи типи, залежно від різниць між ними в обсязі, в кількості рядків на сторінці, в особливостях нумерації аркушів (і відповідних помилках), шрифтах, наборі, художньому оформленні, папері, філігранях, форматі тощо. Така деталізація в описі давала змогу виявити не просто окремі відмінності, а зробити важливі висновки щодо історії видань, їх варіантів, кількості видань одного твору в певній друкарні і послідовності їх друку, або навіть виходу в різних друкарнях, визначити видавничі фальсифікати. Наголошуючи, що описувати стародруки можна тільки *de visu*, обов'язково перевіряючи весь примірник посторінково, С. І. Маслов чітко слідував розробленим принципам і вима-

гав дотримуватися цієї методики від інших дослідників. Такий підхід давав можливість побачити історію редакційно-видавничої та складально-друкарської справи давнини, вимогливість до якості видань з боку авторів та всіх причетних до цієї справи. Вчений вважав за потрібне залучати також, за можливості, архівні документи, які стосувалися історії стародруку, додавати фото титулів та інших характерних аркушів видання, тексти віршів, опублікованих на початку книги, подавати відомості про використання художнього оздоблення в інших виданнях; вказувати джерела з теми дослідження певного стародруку, інформувати про власницькі записи на окремих примірниках тощо. Однак, не слід думати, що всі ці характерні риси історико-книгознавчої наукової школи С. І. Маслова, – це була усталена практика 1920-х рр. Як відомо, вчений досліджував не лише вітчизняні стародруки, хоча переважно – саме їх, і не лише видання старослов'янською чи староукраїнською мовами, а й польською, латинською мовами. Головну увагу він приділяв рідкісності та цінності тих чи інших видань, що допомогло йому зробити низку відкриттів в історії вітчизняного книговидання.

Традиції попримірникового глибокого дослідження стародруків кириличним шрифтом продовжили тодішні аспіранти Бібліотеки, а згодом відомі вчені Г. І. Коляда, Ф. П. Максименко. У 1947–1948 рр. у відділі стародруків працював І. П. Крип'якевич, і хоча він представляв іншу наукову школу, у процесі досліджень київських стародруків чітко дотримувався традицій школи С. І. Маслова. У 1950–1960-х рр. лави наукової школи Маслова поповнили представники нового покоління – аспірант С. І. Маслова С. Й. Петров [25], Т. П. Золотар, а згодом М. А. Шамрай. Слід зазначити, що крім перерви в дослідженнях стародруків, зумовлених війною, у цій школі була ще перерва, викликана кардинальною зміною концепції відділу стародруків: 1973 р. підрозділ перейменовується у відділ теорії та методології культури, історії книги і бібліотечної справи, а ще через рік – у відділ книгознавства. Думається, що зміни в тематиці досліджень були викликані як зміною співробітників, їх кваліфікацією та науковими інтересами, так і впливом загальної ситуації, що склалася на той час у книгознавстві та бібліотечному. На перший план вийшли питання вивчення книги в поєднанні з теорією літератури, документної бази вітчизняної книжкової справи XX ст., дослідження більшовицьких листівок, періодики часів першої російської революції, літератури з історії фабрик і заводів тощо.

Наступну плеяду співробітників відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ 1990–2000-х рр., яких можна вважати продовжувачами наукової школи С. І. Маслова, представляють Є. В. Рукавіцина, І. О. Римарович, Н. П. Бондар, Р. Є. Кисельов, Т. М. Росовецька, Н. В. Заболотна, О. О. Железняк, Г. С. Андрусенко та ін. Їм, особливо першим, було досить важко: традиції перервано, дослідження самих першоджерел (стародруків) потрібно було поєднувати з пошуком методики роботи, із засвоєнням практики попередників, які на той час вже давно не працювали і яких не можна було перепитати. Із результатів їх роботи варто відзначити два друковані наукові каталоги кирилических стародруків Н. П. Бондар [3]; дослідження видань певної друкарні (теж традиція С. І. Маслова [20]), колекції відділу, сформовані ще у 1920–1930-х рр., розроблення проблематики зі створення національної бібліографії та Державного реєстру книжкових пам'яток. Зокрема, історію друкарні Почаївського Успенського монастиря 1734–1830 рр. та її стародруки [5] активно вивчали Р. Є. Кисельов, Н. В. Заболотна, Г. І. Ковальчук, О. О. Железняк; Бердичівського монастиря босих кармелітів – І. О. Римарович. Колекцію рідкісних видань ґрунтовно досліджували Л. М. Дениско [4], А. В. Бондарчук, О. Ф. Шорткіна. Національну бібліографію українських стародруків, концепцію якої розробляв С. Маслов, нині доповнюють, виявляючи незареєстровані видання і ліквідуючи лакуни в бібліографічному репертуарі, Ю. К. Рудакова, І. О. Римарович, Н. В. Заболотна. Отже, можна говорити про новий етап історико-книгознавчих досліджень на межі бібліотекознавчих та бібліографічних студій, що розпочався з 1990-х рр. Науковці зосереджуються не лише на окремих книжках, що є пам'ятками історії та культури, але й на студіюванні комплексів – історичних зібрань, колекцій. Так, Є. В. Рукавіцина дослідила розпорошену бібліотеку київського митрополита Євгенія (Є. О. Болховітінова) [26]; І. О. Римарович (Ціборовська-Римарович) – приватні бібліотеки Правобережної України XVIII ст. [27]; Т. Є. Мяскова – історію та склад фундаментальної бібліотеки Київського університету св. Володимира [23].

Поступово в науковий обіг входить новий термін – книжкові пам'ятки, а з ним і книжкове пам'яткознавство як окремий напрям книгознавчих досліджень у бібліотеці та комплекс практичної діяльності з фондами рукописних книг, стародруків, рідкісних і цінних видань XIX–XX ст. [16], що також засвідчує продовження традицій наукової школи С. І. Маслова. Одним із елементів книжкового пам'яткознавства став поглиблений

філігранологічний напрям дослідження стародруків (Н. П. Бондар [2]), що теж характеризує книгознавчу школу саме НБУВ. За останні роки Н. П. Бондар, І. О. Ціборовська-Римарович стали визнаними в Україні та за її межами лідерами досліджень стародруків. За наявності учнів, послідовників у тих напрямках, на яких спеціалізуються названі дослідниці, за умови обґрунтування ними теоретичних засад своїх наукових пошуків, можна з часом сподіватися на відгалуження нових книгознавчих шкіл. Також хотілося б, щоб одержали подальший розвиток історіографічний та теоретичний напрями історико-книгознавчих досліджень, які є вкрай важливими для поступального розвитку науки [14].

Можна виокремити також наукову школу дослідників рукописної спадщини, представлену в 1920-х рр. працями Гната Павловича Житецького (1866–1929 [6]) як визнаного лідера і його наступників – П. М. Попова, М. В. Геппенера [7]. Особливістю цієї школи було вивчення і рукописних книг, і рукописних документів, у т. ч. листів. Вчені ввели в науковий обіг новий унікальний рукописний матеріал. Концептуальні засади школи були розроблені у статтях Г. П. Житецького «Деякі про рукописний відділ ВБУ» [10] та «Відділ рукописів ВБУ: Рукописні книги й бібліотеки, відділ рукописів ВБУ та наукова праця у відділі» [9]. Проте в зв'язку зі смертю Г. Житецького в 1929 р. школа втратила свого лідера, хоча її традиції у подальшому підтримувалися в працях О. А. Назаревського, А. Г. Адаменко, Й. В. Шубинського, Д. М. Іофанова, М. П. Візиря та ін.

Поза нашою увагою ми свідомо залишаємо творчі здобутки співробітників відділу рукописів з археографічних описів архівів видатних діячів, бо це не є книгознавство. Однак варто відзначити книгознавчі праці О. М. Апанович 1970–1980-х рр. [1]. Описом рукописних книг займався також М. П. Візир. Але виокремити їхні напрацювання в нову книгознавчу школу досить проблематично, адже дослідниками не зроблено теоретичного чи методичного обґрунтування, не окреслені ідеї наукової школи тощо.

Сьогодні загальновідомою є кодикологічна школа НБУВ, пов'язана з іменем її лідера – Л. А. Дубровіної (в багатьох публікаціях вона так і називається – кодикологічна школа Дубровіної). Безперечно, тут варто брати до уваги праці попередників. Але концептуально саме Л. А. Дубровіною був зроблений визначальний крок щодо теоретичного обґрунтування кодикології як наукової дисципліни, яка вивчає рукописні книги (кодекси), та кодикографії як її методичного апарату, галузі науково-практич-

ної діяльності зі створення описів рукописних книг, відповідних каталогів, покажчиків, баз даних [8].

У низці наукових праць Л. А. Дубровіної та праць, підготовлених іншими співробітниками під її керівництвом (зокрема О. М. Гальченко, Л. А. Гнатенко, О. А. Івановою), досліджується історія слов'янської рукописної книги, розвиваються кодикологічні засади вивчення рукописно-книжної спадщини, кодикографії рукописних пам'яток, текстологія пам'яток середньовічної слов'янської писемності, створення електронних ресурсів на базі унікальних книжкових пам'яток, рукописних та книжкових колекцій і збірань НБУВ, а також питання видання рукописних пам'яток. Отже, створено вітчизняну кодикологічну школу, яка об'єднує десятки дослідників. Під керівництвом Л. А. Дубровіної захищено понад 40 кандидатських і докторських дисертацій, здійснено 21 випуск наукового збірника «Рукописна та книжкова спадщина України», побачили світ серії путівників та наукових каталогів рукописних книг різними мовами по фондах Інституту рукопису НБУВ.

Підсумовуючи викладене, маємо порушити питання правомірності визнання однієї, спільної книгознавчої школи НБУВ чи існування низки книгознавчих шкіл установи впродовж її історії. На нашу думку, є підстави говорити про єдину книгознавчу школу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, яка в різні періоди мала свою специфіку, конкретні напрями досліджень (у т. ч. не названі, не виокремлені нами з огляду на обсяг і завдання журнальної публікації), своїх лідерів та їх послідовників. Загальною характерною рисою книгознавчої школи НБУВ є глибоке, всебічне вивчення примірників із власних фондів, що слугує надійною основою вироблення достовірних узагальнень, формулювання певних тверджень з історії книжкової культури України або іншої країни, з теорії чи методики книгознавчих, кодикологічних чи бібліотекознавчих досліджень, практики їх проведення.

Звичайно, наш погляд на книгознавчі школи НБУВ і, водночас, як не парадоксально, на спільну книгознавчу наукову школу Національної бібліотеки, не є «істиною в останній інстанції». Цілком можливі й інше бачення, інші акценти в ретроспективній картині розвитку книгознавчих досліджень, їх неофіційного структурування в наукові школи НБУВ. Маємо сподівання, що організація в найбільшій бібліотеці держави Інституту книгознавства сприятиме створенню відповідної наукової школи (адміністративна організація підрозділу не гарантує цільної системи, властивої для наукової школи, а лише дає ґрунт для цього), яка вирізняти-

меться широким розумінням історії книжкової культури, насамперед – книжкової культури України. Зміст цього поняття охоплює вивчення не лише книжок, але й інших видів друку, інших пам'яток культури – образотворчих (гравюр, поштівків, плакатів), музичних (нот, грамплатівок), картографічних документів, газет, журналів, листівок, і без них (у сукупності), ми переконані, уявити культуру певної епохи неможливо.

Сьогодні книгознавча школа НБУВ зосереджена на вивченні через конкретні книжкові пам'ятки історії книжкової культури України, на атрибуції та експертизі пам'яток як складової частини наукових досліджень, підготовці відповідних сучасних інформаційних ресурсів, що включають електронні та друковані наукові каталоги, цифрові бібліотеки, методичні матеріали, статті та монографії.

Бібліографічні посилання

1. Апанович Е. М. *Записи на рукописных книгах ЦНБ АН УССР. Проблемы рукописной и печатной книги*. Москва, 1976. С. 70–86 ; Апанович Е. М. *Историческая рукописная книга XVI–XVIII вв. в фондах ЦНБ АН УССР. Книга в России до середины XIX века* : докл. Всесоюз. науч. конф. 1976 г. Ленинград, 1978. С. 195–204 ; Апанович О. М. *Читацьке середовище України XVIII ст. Радянське літературознавство*. 1983. № 5. С. 43–49; Апанович Е. М. *Рукописная светская книга XVIII в. на Украине: ист. сборники*. Киев, 1983. 222 с.
2. Бондар Н. П. *Історико-книгознавче дослідження видань І. Федорова та П. Мстиславця: філігранологічний аспект* : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2011. 17 с.
3. Бондар Н. П., Кисельов Р. Є. *Кириличні стародруки 15–17 ст. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського* : каталог / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; за уч. Т. М. Росовецької; заг. ред. Г. І. Ковальчук. Київ, 2008. 232 с., 44 арк. іл.; Бондар Н. П. *Видання Івана Федорова та Петра Мстиславця з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: дослідження, поперімірниковий опис* / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2012. 311 с. : іл.
4. Дениско Л. М. *Автографи на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* : каталог / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2007. 134 с.; Дениско Л. М., Рудакова Ю. К. *Книжкові знаки на книгах із колекції рідкісних видань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського* : каталог / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 350 с.
5. *Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки* : зб. наук. праць / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2011. 263 с.
6. Дубровіна Л. А. Гнат Житецький як засновник та перший керівник відділу рукописів Всенародної бібліотеки України (1918–1929). *Вісник Харк. держ. акад. культури*. 1999. Вип. 1. С. 111–119.
7. Дубровіна Л. А. М. В. Геппенер – український архівіст і палеограф та його архівні матеріали у фондах ЦНБ ім. В. І. Вернадського АН України. *Укр. археогр. щоріч.* Київ, 1993. Вип. 2. С. 32–37.
8. Дубровіна Л. А. *Кодикологія та кодикографія української рукописної книги*. Київ, 1992. 262 с.; Дубровіна Л. А., Гальченко

ко О. М. *Кодикографія української та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису*. Київ, 1992. 153 с.; Дубровіна Л. А. Опис рукописних книг: бібліографія, археографія, кодикографія. *Бібліотечний вісник*. 1993. № 1/2. С. 12–20; Дубровіна Л. А. Рукописна книга як об'єкт національного бібліографічного репертуару України в контексті поняття «Писемна пам'ятка» та її автора. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 1999. Вип. 2. С. 141–154.

9. Житецький Г. П. Відділ рукописів ВБУ : Рукописні книги й бібліотеки, відділ рукописів ВБУ та наукова праця у відділі. *Бібліотечний збірник*. 1927. № 2. С. 66–73.

10. [Житецький Г. П.] Дещо про рукописний відділ ВБУ. *Бібліотечний журнал*. 1925. № 2–3. С. 17–20.

11. Зданевич Б. І. *Каталог інкунабул / упоряд. Г. І. Ломонос-Рівна*. Київ, 1974. 252 с.

12. Зданевич Б. І. *Provinciale Romanum: невідоме видання Йогана Гутенберга*. Київ, 1941. 55 с. : іл. Текст паралельно укр., нім.

13. Ковальчук Г. І. *Історія розвитку книгознавства в УСРР в 20–30 рр.* : дис. ... канд. іст. наук. Київ, 1991. 225 с.

14. Ковальчук Г. І. *Історія розвитку книгознавства в УСРР в 20–30-х рр.* : дис. ... канд. іст. наук. Київ, 1991. 225 с. ; Шалашна Н. М. *Розвиток історико-книгознавчої думки в Україні в XIX ст.* : дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2004. 204 с.

15. Ковальчук Г. І. *Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2004. 644 с.

16. Ковальчук Г. І. *Теорія та практика книжкового пам'яткознавства XX століття* : автореф. дис. ... д-ра іст. наук. Київ, 2005. 38 с.

17. Ковальчук Г. І. Украинская книговедческая школа 1920-х гг. *Беларуская кніга у кантэксце сусветнай кніжнай культуры*. Мінск, 2017. Вип. 7. С. 94–121.

18. Ковальчук Г. І. *Український науковий інститут книгознавства (1922–1936)*. Київ, 2015. 688 с.

19. Литвинова Л. А. *Дисертаційні дослідження як джерело визначення стану і тенденцій розвитку книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства в Україні (1994–2012)* : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій. Київ, 2013. 16 с.

20. Маслов С. *Друкарство на Україні в XVI–XVIII ст.* Київ, 1924. 39 с. ; Маслов С. *Українська друкована книга XVI–XVIII вв.* Київ, 1925. 80 с.

21. Мигонь К. Особенности восточноевропейского книговедения и формирование национальных научных школ до Второй мировой войны. *Книгоtura*. Vilnius, 2007. Т. 48. Р. 9–21.

22. Мигонь К., Довнар Л. О научных школах и национальных книговедческих школах (памяти Кароля Гломбёвского и Робера Эстиваля). *Беларуская кніга у кантэксце сусветнай кніжнай культуры*. Мінск, 2017. Вип. 7. С. 26–40.

23. Мяскова Т. С. *Бібліотека університету св. Володимира : з історії комплектування (1834–1927 рр.)*. Київ, 2005. 184 с.

24. Пастушенко О. В. *Книга і періодика в дисертаційних дослідженнях незалежної України: соціокомунікаційний аспект* : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій. Київ, 2016. 36 с.

25. Петров С. О. *Книги гражданской печати XVIII века: каталог книг, хранящихся в ГПБ УССР*. Киев, 1956. 302 с. ; Петров С. О., Бирюк Я. Д., Золотарь Т. П. *Славянские книги кирилловской печати XV–XVIII вв.: описание книг, хранящихся в ГПБ УССР*. Киев, 1958. 266 с. ; Петров С. О. *Книги первой четверти XIX века: каталог книг, хранящихся в ГПБ УССР*. Киев, 1961. 400 с.

26. Рукавіщина-Гордзієвська Є. В. *Київський митрополит Євгеній (Є. О. Болховітін): Біобібліографія*. Бібліотека. Архів / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2010. 856 с.

27. Ціборовська-Римарович І. О. *Родові бібліотеки Правобережної України XVIII століття (Вишневецьких-Мнішеків, Потоцьких, Мікошевських): історична доля та сучасний стан / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського*. Київ, 2006. 396 с.

References

1. Apanovich, E. M. (1976). *Zapisi na rukopisnykh knigakh TsNB AN USSR* [Inscriptions on manuscript books of CSL AS USSR]. Problemy rukopisnoi i pechatnoi knigi [Issues of manuscript and printed book]. Moscow. [in Russian]; Apanovich, E. M. (1978). *Istoricheskaia rukopisnaia kniga XVI-XVIII vv. v fondakh TsNB AN USSR* [Historical manuscript book of 16-18th centuries in funds of CSL AS USSR]. In *Kniga v Rossii do serediny XIX veka* [Book in Russia until the middle of 19th century]: Proceedings of the international scientific conference (pp. 195-204). Leningrad. [in Russian]; Apanovich, O. M. (1983). *Chytatske seredovyshe Ukraine XVIII st.* [Ukrainian readers of 18th century]. *Radianske Literaturoznavstvo*, 5, 43-49. [in Ukrainian]; Apanovich, E. M. (1983). *Rukopisnaia svetskaia kniga XVIII v. na Ukraine : ist. sborniki* [Manuscript secular book of 18th century in Ukraine. Historical collections of works]. Kyiv. [in Russian].

2. Bondar, N. P. (2011). *Istorko-knyhoznavche doslidzhennia vydan I. Fedorova ta P. Mstyslavtsia: filihranolohichni aspekt* [Historical and bibliographical research of I. Fedorov and P. Mstyslavets editions. Filigree studies aspect]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].

3. Bondar, N. P., Kyseliov, R. Y. (Comps). (2008). *Kyrylychni starodruky 15-17 st. u Natsionalni bibliotetsi Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : kataloh* [Cyrillic old-printed editions of 15-17th centuries in Vernadsky National library of Ukraine] (G. I. Kovalchuk, Ed.). Kyiv. [in Ukrainian]; Bondar, N. P. (2012). *Iydannia Ivana Fedorova ta Petra Mstyslavtsia z fondiv Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: doslidzhennia, poprymirnykovyi opys* [Editions of Ivan Fedorov and Petro Mstyslavets from the funds of Vernadsky National library of Ukraine. Research, single copy description]. Kyiv. [in Ukrainian].

4. Denysko, L. M. (2007). *Avtohrify na knykh iz koleksii ridkisykh vydan Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : kataloh* [Autographs on books from rare editions collection of Vernadsky National library of Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian]; Denysko, L. M., Rudakova, Yu. K. (2017). *Knyzhkovi znaky na knykh iz koleksii ridkisykh vydan Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho : kataloh* [Book signs on books from rare editions collection of Vernadsky National library of Ukraine]. Kyiv. [in Ukrainian].

5. (2011). *Drukarnia Pochaiivskoho Uspenskoho monastyria ta yii starodruky : zb. nauk. prats* [Printing-house of Pochaiv Dormition monastery and its old-printed editions]. Kyiv. [in Ukrainian].

6. Dubrovina, L. A. (1999). *Hnat Zhytetskyi yak zasnovnyk ta pershyi kerivnyk viddilu rukopysiv Vsenarodnoi biblioteki Ukrainy (1918–1929)* [Gnat Zytetsky as a founder and first head of Manuscript department of Nationwide library of Ukraine (1918–1929)], *Visnyk Khark. Derzh. Akad. Kultury, Is. 1*, (pp. 111-119). [in Ukrainian].

7. Dubrovina, L. A. (1993). *M. V. Heppener – ukraïnskyi arkhivist i paleohraf ta yoho arkhivni materialy u fondakh TsNB im. V. I. Vernadskoho AN Ukrainy* [M. V. Heppner – Ukrainian archivist and paleographer and his archive materials in funds of Vernadsky CSLAS of Ukraine]. *Ukr. Arkheohr. Shchorichnyk, Is. 2*, (pp. 32-37). Kyiv. [in Ukrainian].

8. Dubrovina, L. A. (1992). *Kodykolohiia ta kodykohrafiia ukraïnskoï rukopysnoi knyhy* [Codicology and Codicography of Ukrainian manuscript book]. Kyiv. [in Ukrainian]; Dubrovina, L. A., Halchen-

ko O. M. (1992). *Kodykografia ukrainskoi ta skhidnoslovianskoi rukopysnoi knyhy i kodykologichna model struktury formalizovanoho opysu rukopysu*. [Codicography of Ukrainian and East-Slavic manuscript book and codicologic model of formalized manuscript description structure]. Kyiv. [In Ukrainian]; Dubrovina, L. A. (1993). *Opys rukopysnykh knyh: bibliografiia, arkhografiia, kodykografiia* [Manuscript books description. Bibliography, archeography, codicography]. *Biblioteknyi Visnyk*, 1/2, 12-20. [in Ukrainian]; Dubrovina, L. A. (1999). Rukopysna knyha yak ob'ekt natsionalnoho bibliografichnoho repertuaru Ukrainy v konteksti poniattia «Pysemna pamiatka» ta yii avtora [Manuscript book as an object of Ukrainian national bibliographic repertoire in the context of concept 'national monument' and its author]. *Naukovi Pratsi Natsionalnoi Biblioteky Ukrainy Imeni V. I. Vernadskoho*, Is. 2, (pp. 141-154). Kyiv. [in Ukrainian].

9. Zhytetskyi, H. P. (1927). *Viddil rukopysiv VBU : Rukopysni knyhy i biblioteky, viddil rukopysiv VBU ta naukova pratsia u viddili* [Manuscript department of NLU. Manuscript books and libraries, manuscript department of NLU and scientific work in the department]. *Biblioteknyi Zbirnyk*, 2, 66-73. [in Ukrainian].

10. [Zhytetskyi, H. P.] (1925). *Deshcho pro rukopysnyi viddil VBU* [Something on manuscript department of NLU]. *Biblioteknyi Zhurnal*, 2-3, 17-20. [in Ukrainian].

11. Zdanevych, B. I. (1974). *Kataloh inkunabul* [Catalogue of Incunables] (Comp. H. I. Lomonos-Rivna). Kyiv: Naukova Dumka. [in Ukrainian].

12. Zdanevych, B. I. (1941). *Provinciale Romanum: nevidome vydannia Yohana Hutemberha* [Provinciale Romanum: unknown edition of Johannes Gutenberg]. Kyiv: Vyd-vo AN URSSR. [in Ukrainian].

13. Kovalchuk, H. I. (1991). *Istoriia rozvytku knyhoznavstva v USRR v 20-30 rr.* [The history of bibliography in USRR in 1920-30es development]. Candidate's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].

14. Kovalchuk, H. I. (1991). *Istoriia rozvytku knyhoznavstva v USRR v 20-30-kyh rr.* [The history of book science in USRR in 20-30es development]. Kyiv. [in Ukrainian]; Shalashna, N. M. (2004). *Rozvytok istoriko-knyhoznavchoi dumky v Ukraini v XIX st.* [The development of historical-bibliological conception in Ukraine in 19th century]. Candidate's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].

15. Kovalchuk, H. I. (2004). *Knyzhkovi pamiatky (ridkisni ta tsinni knyzhky) v biblioteknykh fondakh* [Book monuments (rare and valuable books) in library funds]. Kyiv. [in Ukrainian].

16. Kovalchuk, H. I. (2005). *Teoriia ta praktyka knyzhkovoho pamiatkoznavstva XX stolittia* [The theory and practice of book monuments studies of XX century]. Doctor's thesis. Vernadsky National Library of Ukraine Kyiv. [in Ukrainian].

17. Kovalchuk, G. I. (2017). *Ukrainskaia knigovedcheskaia shkola 1920-kyh gg.* [Ukrainian bibliological school of the 1920es]. *Belarускаia Kniga u Kontekstse Susvetnai Knizhnai Kultury* – Belorussisan book in the context of world book culture, Is. 7, (pp. 94-121). Minsk. [in Russian].

18. Kovalchuk, H. I. (2015). *Ukrainskyi naukovyi instytut knyhoznavstva (1922-1936)* [Ukrainian scientific institute of bibliography (1922-1936)]. Kyiv: Vydavnychi dim «Akademperiodyka». [in Ukrainian].

19. Lytvynova, L. A. (2013). *Dysertatsiini doslidzhennia yak dzherelo vyznachennia stanu i tendentsii rozvytku knyhoznavstva, bibliotekoznavstva, bibliograficheskoho v Ukraini (1994-2012)* [Dissertational studies as a source for defining the state and tendencies of the development of Book Studies, Library Studies and Bibliography Studies in Ukraine (1994-2012)]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].

20. Maslov, S. (1924). *Drukarkstvo na Ukraini v XVI-XVIII st.* [Book printing in Ukraine in 16-18th centuries]. Kyiv; Maslov, S. (1925). *Ukrainska drukovana knyha XVI-XVIII vv.* [Ukrainian printed book of 16-18th centuries]. Kyiv. [in Ukrainian].

21. Migon, K. (2007). *Osobennosti vostochnoevropeiskogo knigovedennia i formirovanie natsionalnykh nauchnykh shkol do Vtoroi mirovoi voyny* [The specificity of book science in Eastern Europe and formation of national research schools till World War II]. *Knygotyra (Vol. 48)*, (pp. 9-21). Vilnius. [in Russian].

22. Migon, K., Dounar, L. (2017). *O nauchnykh shkolakh i natsionalnykh knigovedcheskikh shkolakh (pamiaty Karolia Glombevskogo i Robera Estivalia)* [About scientific schools and national schools of book science (in remembrance of Karol Glombiovski and Robert Estivals)]. *Belarускаia Kniga u Kontekstse Susvetnai Knizhnai Kultury* – Belorussisan book in the context of world book culture (Is. 7), (pp. 26-40). Minsk. [in Russian].

23. Miaskova, T. Ye. (2005). *Biblioteka universytetu sv. Volodymyra: z istorii komplektuvannia (1834-1927 rr.)* [The Library of St. Volodymyr University. On history of acquisition]. Kyiv. [in Ukrainian].

24. Pastushenko, O. V. (2016). *Knyha i periodyky v dysertatsiinykh doslidzhenniakh nezaleznoi Ukrainy: sotsiokomunikatsiinyi aspekt* [Book and periodicals in dissertational researches of independent Ukraine. Social communicational aspect]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].

25. Petrov, S. O. (1956). *Knihy hrazhdanskoi pečaty XVIII v.: kataloh knyh, khраниashchikhsia v GPB USSR* [Books of civil type of 18th century. Catalogue of books, stored in SPB USSR]. Kyiv. [in Russian]; Petrov, S. O., Biriuk, Ia. D., Zolotar, T. P. (1958). *Slavianskie knigi kirillovskoi pečaty XV-XVIII vv.: opisanie knig, khраниashchikhsia v GPB USSR* [Slavic books of Cyrillic type of 15-18th centuries. Description of books, stored in SPB USSR]. Kyiv. [in Russian]; Petrov, S. O. (1961). *Knigi pervoi chetverti XIX v.: katalog knig, khраниashchikhsia v GPB USSR* [Books of the first quarter of 19th century. Catalogue of books, stored in SPB USSR]. Kyiv. [in Ukrainian].

26. Rukavitsyna-Hordzievskia, Ye. V. (2010). *Kyivskiy mytropolyt Yevhenii (Ye. O. Bolkhovitinov): Biobibliografiia. Biblioteka. Arkhiv* [Kyiv metropolitan Eugene (E. O. Bolhovitinov). Bibliography. Library. Archive]. Kyiv. [in Ukrainian].

27. Tsiborovska-Rymarovykh, I. O. (2006). *Rodovi biblioteky Pravoberezhnoi Ukrainy XVIII stolittia (Vyshnevetskykh-Mnishekykh, Pototskykh, Mikoshevskykh): istorychna dolia ta suchasnyi stan* [Family libraries of Right-Bank Ukraine of 18th century (Vyshnevetsky-Mnisheks, Pototskies, Mikoshevskies). History and present condition]. Kyiv. [in Ukrainian].

Halyna Kovalchuk,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Director of Bibliology Institute of Vernadsky National Library of Ukraine

BIBLIOLOGICAL SCHOLARLY SCHOOLS OF VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE: AN ATTEMPT OF RETROSPECTIVE ANALYSIS

In the article concepts of 'scholarly school', 'bibliological scholarly school' are discussed. An attempt to revise the history of bibliography as a science through the change of scholarly schools is made. The latest publications on bibliological schools are characterized. The leaders of Vernadsky National Library of Ukraine bibliological schools are defined and the reconstruction of relevant scholarly schools of the library during almost hundred years period of its history is made.

К е у о р д с: bibliological scholarly school, history of bibliography, Vernadsky National Library of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 16.07.2018 р.